

TANULMÁNYOK / ARTICLES

Tanulmányi célú migráció, migráns élethelyzetek: vajdasági diákok Magyarországon

Educational migration, living as migrants: Vojvodinian students in Hungary

**ERŐSS ÁGNES, FILEP BÉLA, RÁCZ KATALIN, TÁTRAI PATRIK,
VÁRADI MONIKA MÁRIA, DORIS WASTL-WALTER**

KULCSSZAVAK: transznacionalitás, etnikai, tanulmányi célú migráció, vajdasági magyar kisebbség, nemzetpolitika

ABSZTRAKT: Tanulmányunk egy folyamatban lévő migrációs kutatás első eredményeire támaszkodva elemzi a Vajdaságból Magyarországra irányuló tanulmányi célú migráció sajátosságait. A tanulmányi célú migrációt a transznacionális migráció egyik formájának tekintjük, amely azonban egyúttal a nemzetállami határokon átívelő etnikai migrációként is értelmezhető és elemezhető. A vajdasági magyar diákok tanulmányi célú migrációja dinamikus, nyitott kimenetelű folyamat, amely végleges áttelepedéshez, visszaköltözéshez, a két ország közötti, időben változó dinamikájú ide-oda mozgáshoz egyaránt vezethet, ám a tapasztalatok szerint az esetek jelentős részében a magyarországi továbbtanulásról szóló mobilitási és migrációs döntés a szülőföldről való távozás első lépcsőfokának tekinthető. A Vajdaságból Magyarországra irányuló tanulmányi célú migráció dinamikáját a kilencvenes években a balkáni háborúk hullámmája határozta meg, a háborús viszonyok elmúltával sem szűnő folyamatot a tartósan bizonyuló vonzó- és taszító tényezők mellett az otthoni és magyarországi transznacionális hálózatok is táplálják, amelyek segítik és egyben legitím stratégiává teszik a tanulmányi célú migrációt.

KEYWORDS: *transnationalism, ethnic and educational migration, Hungarian minority in Vojvodina, nation policy*

ABSTRACT: *Educational migration is considered to be one of the most significant types of migration from Serbia to Hungary. During the last twenty years, many Hungarian families in the Vojvodina (the northern region of Serbia) have decided that after finishing primary school in Serbia, their children should pursue their secondary and tertiary education in Hungary. The present study analyses empirical data and aims to present the features of educational migration across the Serbian-Hungarian border.*

We define cross-border educational migration as a form of transnational migration, although the specificity of this migration is that migrants who are ethnic Hungarians move to a country which many of them considers as their mother country. The two-decades-old transnational educational migration at the Hungarian-Serbian border is a process determined by both ethnic and economic factors, and concerns primarily minority communities with Hungarian ethnic background on the Serbian side of the border.

Previous research has shown, and we have also confirmed, that Hungarian national policy with its associated instruments is unable to fulfil its most important purpose, which is to safeguard the existence of an intellectual elite in Hungarian minority communities and to help them sustain an adequate livelihood in their country of birth. The analysis of migrants' biographies have revealed the permanent push and pull factors and transmigrant networks, which not only foster educational migration but make it a supported, legitimate individual and family strategy as well. The educational form of transnational migration is characterised by migrants being linked to two worlds simultaneously, though the connection differs according to individual circumstances, and its intensity changes over time. Although the outcome of such transnational migration is considered to be open, our research indicates that in the majority of cases, it is the first step towards permanently leaving behind the country of birth. Thus strategies and decisions concerning children's education are at the same time long-term migratory decisions and strategies.

Egy jelenleg is zajló nemzetközi, összehasonlító kutatás keretében a Vajdaságból Magyarországra irányuló migráció vizsgálatára vállalkoztunk. Jelen tanulmányban, első kutatási eredményeinkre¹ támaszkodva, a tanulmányi célú migráció sajátosságait elemezzük; a Magyarországon folytatott közép- és felsőfokú tanulmányok ugyanis az elmúlt húsz év vajdasági migrációjának intenzitását tekintve ugyan változó, ám fontos, napjainkban meghatározó típusát jelentik.

Határon átívelő transznacionális migráció és etnicitás

Értelmezésünkben a tanulmányi célú migráció a transznacionális migráció sajátos formája. A legáltalánosabb értelemben transznacionális migrációnak a politikai és nemzeti határokon átívelő migrációt nevezhetjük (Jordan, Düvell 2003). A transznacionalitás (transnationalism) fogalmával azt a jelenséget írhatjuk le, hogy a migránsok egy másik országban letelepedve, élve sem szakadnak el származási országuktól, sokféle – családi, gazdasági, szociális, vallási, kulturális, politikai – kapcsolatot tartanak fenn a kibocsátó országgal, viszonyaik, aktivitásaik egyszerre két vagy akár több nemzetállamhoz kötik őket (Basch et al. 1994, 7.). A transznacionalitás nem állandó állapot vagy esemény, hanem folyamat, a transznacionális kapcsolatok gyakorisága, intenzitása változó, ahogy a transznacionális migránsok (transmigrants) is igen különböző módon kötődhetnek anyaországukhoz. A transznacionális lét nem jelenti azt, hogy az érintettek egyben transznacionális hovatartozással, identitással rendelkeznek (Levitt, Glick Schiller 2004). A transznacionális társada-

lom, társadalmi tér fogalmának alkalmazása mellett szól, hogy feloldja a zárt nemzetállamokról alkotott elképzeléseket. „A transznacionális társadalmak (...) földrajzi értelemben nem kötött társadalmat, illetve társadalmi működéseket feltételeznek. Az elmozdulás a lokalitások között nem egyszeri, hanem többszöri oda-vissza mozgás is lehet, a jövőre vonatkozó perspektívákat is a nyitva hagyott lehetőségek jellemzik, így jön létre (...) a lebegésnek az állapota (...). Ez a „lebegés” akár állandósulhat is, más esetekben viszont a migráns kilép ebből az állapotból (...), és személyes kapcsolatait, jövőre vonatkozó elképzeléseit, tartózkodását tekintve az egyik lokalitás fontossága megnő” (Feischmidt, Zakariás 2010, 159).

A Magyarországon tanuló vajdasági középiskolások, egyetemi hallgatók transznacionális migránsoknak nevezhetők, amennyiben egyszerre két országban élnek, és/vagy kapcsolataik két országhoz kötik őket, ám eltérő módon és intenzitással. A tanulmányi célú migráció perspektívái, kimenetele is nyitottnak tekinthető: vezethet az állandó magyarországi letelepedéshez, ideiglenes vagy állandó hazaköltözéshez, vagy éppen tovább, egy harmadik országba (Szentannai 2001).

Az általunk vizsgált transznacionális tanulmányi célú migráció sajátossága azonban, hogy az érintettek határon túli magyar kisebbségiként érkeznek egy olyan országba, sokuk szemében az anyaországba, amelytől egy nemzetállami s egyben schengeni határ választja el őket, (jelentős) nyelvi, kulturális határ azonban nem állja útjukat. Éppen e jellegzetesség okán van olyan szerző, aki szerint a környező országokból Magyarországra irányuló migráció „valahol a belföldi és a nemzetközi migráció között helyezhető el, egy sajátos értelmezési keretben, amely figyelembe veszi a közös történelmi gyökerek, az etnikai identitás, a nyelvi azonosság és kulturális közelség szerepét az egész folyamatban” (Gödri 2005, 79.). Az etnicitás, a származás, a magyar nyelv és kultúra ismerete a migráció során kulturális és szociális tőkeként mobilizálható, és az etnicitás kategóriái gyakran jelennek meg a migráns narratívákban a migráció értelmezésekor. Másként fogalmazva: a migrációs folyamatok napjaikban határokon átívelő transznacionális térben zajlanak, és transznacionális teret hoznak létre, ugyanakkor az etnicitás a migráció magyarázómodelljeinek strukturális tényezőjeként és a migránsok elbeszélt tapasztalatainak értelmezési kereteként egyaránt meghatározó szerepet játszik (Feischmidt, Zakariás 2010, 153.)

Nemzetpolitikai szándékok versus „agyelszívás”

Noha a magyarországi felsőfokú oktatási intézményekben tanuló külföldi diákok között számukat és arányukat tekintve nem a szomszédos országokból érkezők alkotják a többséget (1. táblázat), a határon túli magyar fiatalok tanulmányi célú migrációja kitüntetett figyelmet érdemel. Egyrészt azért, mert magunk és mások (lásd többek között Gödri 2005, IDKM 2010) kutatási

1. táblázat: Külföldi állampolgárságú óvodások, tanulók és hallgatók száma a nappali tagozatos oktatásban, a 2009/2010-es tanévben Magyarországon

Származási ország	Az intézmény típusa							
	óvoda		általános iskola		középfokú iskola		felsőoktatási intézmény	
	lét- szám, fő	meg- oszlás, %	lét- szám, fő	meg- oszlás, %	lét- szám, fő	meg- oszlás, %	lét- szám, fő	meg- oszlás, %
Horvátország	8	0,5	27	0,6	40	0,9	128	0,8
Szlovénia	0	0,0	2	0,0	5	0,1	18	0,1
Bosznia-Hercegovina	5	0,3	10	0,2	5	0,1	8	0,1
Szerbia	39	2,6	211	5,0	472	11,4	1009	6,7
Románia	424	28,0	1489	35,3	1483	35,9	1697	11,3
Szlovákia	60	3,9	204	4,8	726	17,6	1943	12,9
Ukrajna	66	4,3	270	6,4	377	9,1	896	5,9
Egyéb	914	60,3	2007	47,5	1021	24,7	9336	62,1
Összesen	1516	100,0	4220	100,0	4129	100,0	15035	100,0

Forrás: Oktatásstatistikai évkönyv 2009/2010, 30–32.

tapasztalatai szerint a magyarországi közép- és elsősorban felsőfokú képzésben való részvétel az áttelepedéshez vezető legfontosabb utat jelenti, másrészt mert e közösségekben a képzett fiatalok Magyarországra irányuló migrációja annak ellenére töretlen, hogy az elmúlt két évtizedben a magyarországi kormányzatok arra törekedtek, hogy támogassák a határon túli magyar közösségek értelmiségének képzését és szülőföldön maradását.

E politika témánk szempontjából legfontosabb eleme a magyarországi felsőoktatási intézményekben tanuló határon túli magyar diákok támogatása (lásd erről részletesebben Erdei 2005, Epure 2008, Molnár 2008). A kilencvenes évek elején bevezetett rendszerben a határon túli közösségek, az általuk létrehozott ösztöndíjtanácsokon keresztül, a kisebbség igényeit mérlegelve döntenek arról, hogy kik és milyen szakirányon folytathatják tanulmányaikat magyarországi felsőoktatási intézményben, magyar állami ösztöndíjban részesülve. A támogatási rendszer része a hálózattá szervezett kollégiumi ellátás; először Budapesten, majd az ezredfordulót követően a legfontosabb egyetemi központokban is létrehozták az úgynevezett szakkollégiumokat. A Márton Áron Szakkollégium filozófiája, gyakorlata elő kívánja segíteni a határon túli magyar értelmiség képzését, identitásának megerősítését és hazatérését. Olyan közösségi teret hoz létre, amelyben döntően a határon túli magyar diákok élnek egymás között, s a számos szolgáltatás, amelyet számukra nyújtanak, szabadidejük nagy részében is a kollégiumhoz köti őket.²

Noha a támogatási rendszer deklarált célja kezdettől az volt, hogy a határon túli magyar kisebbségi értelmiség utánpótlását biztosítsa, nyilvánvalóvá vált, hogy az itt tanuló diákok többsége nem kíván hazatérni szülőföldjére. Az ezredfordulón végrehajtott reform során ezért garanciákat építettek az ösztöndíjrendszerbe, amelynek értelmében a támogatásban részesülő hallgató szerződésben vállalta, hogy a képzés után hazatér. Ez a változás azonban ép-

pen úgy nem mérsékelte a migrációt, ahogy az ösztöndíjkeret folyamatos csökkentése vagy a határon túli magyar felsőoktatási intézmények kiépítésének támogatása sem (elsősorban Romániában és Szlovákiában). Az itt tanuló diákok jelentős része, egyes becslések szerint 50%-a (Gödri 2005, 88.) nem tér vissza szülőföldjére.³ Egy szakkollégiumi igazgató hangsúlyozta: soha nem volt példa arra, hogy bárkivel, aki nem tért haza, visszafizették az ösztöndíjat, az állam nem ellenőrizte a szerződésben vállaltak teljesítését. Mindez rávilágít a magyarországi nemzet- és migrációs politika gyakran elemzett elmentmondásosságára; miközben e politika deklarált célja a határon túli magyar kisebbségek szülőföldön való megtartása, a magyarországi demográfiai és munkaerő-piaci problémák kezelésének legfontosabb, a legkevesebb költséggel és konfliktussal járó eszköze a határon túli, elsősorban kvalifikált magyarok migrációjának támogatása (lásd többek között Kovács 2004, Tóth 2005, Feischmidt, Zakariás 2010).

A vajdasági magyar fiatalok tanulmányi célú migrációjában az átlagosnál magasabban kvalifikált szülők gyermekei vesznek részt (Erdei 2005). Egy újabb kutatás szerint a Magyarországon tanuló vajdasági egyetemisták szüleinek iskolai végzettsége jóval magasabb, mint azoké, akik Szerbiában folytatják egyetemi tanulmányaikat.⁴ A felsőfokú tanulmányok megkezdése előtt megszerzett iskolai végzettség tekintetében is szignifikáns a különbség: míg a Magyarországon tanulók kétharmada gimnáziumi végzettséggel rendelkezik, addig a szerbiai egyetemisták esetében éppen fordítva, kétharmaduk szakközépiskolából, tehát alacsonyabb presztízssű középiskolából kerül a felsőoktatásba. Az eredmények felvetik azt a szisztematikus kutatással nem, csak a kutatók személyes tapasztalataival alátámasztott hipotézist, hogy „a vajdasági magyar elit többsége Magyarországon iskoláztatja gyermekét” (IDKM 2010); azt is mondhatnánk, hogy a vajdasági kisebbségi elit társadalmi mobilitása a nemzetállami határon átívelő, transznacionális térben zajlik, illetve hogy ezen elithez tartozó családok maguk is transznacionális élethelyzettel, kettős kötődéssel jellemezhetők. A szóban forgó kutatás eredményei a migrációs hajlandóság tartósan magas szintjére is felhívják a figyelmet; a „potenciális elvándorlók” aránya a szerbiai egyetemi hallgatók körében 70, míg a Magyarországon tanulók esetében 90% (IDKM 2010).

Nem véletlen tehát, ha a fiatalok képzési lehetőségeivel, migrációs hajlandóságának feltárásával foglalkozó vizsgálatokat, elsősorban a vajdasági (származású) kutatók esetében, nemzet- és kisebbségpolitikai aggodalmak is inspirálják; a félelem az „agyelszívástól”, attól, hogy a szakadatlan, s éppen a legképzettebb embereket érintő migráció a vajdasági magyar kisebbségi közösség fennmaradását veszélyezteti (például Fericsik 2008, Gábrity 2002, 2007a, 2007b, T. Mirnics 2001, IDKM 2010).⁵ Vajdasági nézőpontból a tanulmányi célú migráció egyik oka, hogy nem létezik önálló magyar felsőoktatás, a meglévő intézményhálózat pedig sem a szakirányok, sem az anyanyelvi képzésben való részvétel lehetősége tekintetében nem nyújt megfelelő kínálatot, különösen nem egyetemi szinten.⁶

A tanulmányi célú migráció időben és térben

A Magyarországon tanuló szerbiai⁷ diákok számának alakulását bő egy évtizeden át elsősorban a délszláv háborúk hullámmása határozta meg, napjainkban viszont a tanulmányi célú migráció dinamikáját alapvetően a boldogulási lehetőségek mérlegelése alapján hozott mobilitási és migrációs döntések alakítják. Ugyanakkor, míg a felsőoktatás iránt – némi ingadozástól eltekintve – töretlen a kereslet, addig a középfokú képzésben részt vevők száma az ezredfordulót követően folyamatosan csökken (2. táblázat).

Ennek okaként egyfelől a szerbiai demokratizálódási folyamatot említhetjük: a Vajdaság autonómiájának részleges, oktatásra is kiterjedő visszaállítását, magyar nyelvű tehetséggondozó középiskolák létrehozását. Másfelől Magyarország uniós csatlakozása is befolyásolta a tanulmányi célú migráció alakulását. Az uniós jogharmonizáció következtében ugyanis a szerb állampolgárságú tanulóakra is az úgynevezett harmadik országbeli (unióon kívüli) állampolgárookra vonatkozó szabályok érvényesek. Ennek értelmében a tanköteles korú gyerekek a közoktatási törvény 2007-es módosítása után akkor részesülhetnek ingyenes oktatásban, ha szüleik igazolni tudják, hogy Magyarországon jövedelemmel rendelkeznek, és lakhatásuk biztosított. Korábban a magyar állam az ő képzésüket is normatívával támogatta.

A Magyarországon tanuló szerb állampolgárságú diákok Csongrád megyében, azon belül is Szegeden koncentrálnak.⁸ Az erőteljes koncentráció oka egyfelől a város által kínált oktatási szolgáltatások magasra értékelt színvonala, másfelől a közelség a határhoz, a diákok otthonához.

2. táblázat: A szerb állampolgárságú óvodások, tanulók és hallgatók száma nappali tagozaton Magyarországon

Tanév	Óvoda	Általános iskola	Szakiskola	Középiskola	Felsőoktatási intézmény	Összesen
1995/1996	..	376	92	572	596	1636
1996/1997	..	339	92	540	..	971
1997/1998	..	308	89	488	..	885
1998/1999	..	295	73	499	281	1148
1999/2000	..	395	84	676	843	1998
2001/2002	55	306	49	634	822	1866
2002/2003	65	307	80	556	796	1804
2003/2004	30	282	73	511	663	1559
2004/2005	29	222	72	509	714	1546
2005/2006	33	232	71	465	755	1556
2006/2007	35	194	101	485	765	1580
2007/2008	35	170	81	421	871	1578
2008/2009	38	139	47	380	868	1472
2009/2010	39	211	71	401	1009	1731

Forrás: Oktatásstatisztikai évkönyv 2009/2010, Budapest, 2010, 30.

Migráció a középfokú oktatásban: szegedi tapasztalatok

A kilencvenes években a tanulmányi célú migráció szorosan összefonódott a délszláv háborús válság, a katonai behívók, az ellehetetlenülő megélhetési viszonyok és életkörülmények elől menekülő családok migrációjával. Az akkori-ban Szegedre érkezők bizonytalanságban, félelemben és jó ideig abban a reményben éltek, hogy hamarosan hazatérhetnek. Családok, gyerekek sokasága élt átmenetinek gondolt helyzetben, gyakran szétszakítva, a határ két oldalán. Egy 1993-ban végzett kutatás is átmeneti migrációs élethelyzetek sokaságát regisztrálta, ahogy azt is megállapította, hogy a szegedi iskolákba járó vajdasági gyerekek jó képességűek, jó tanulmányi eredményeket érnek el, kedvező családi háttérrel rendelkeznek, a szülők jelentős része magasan kvalifikált, s nem egy jómódú, érdekeltségeit Magyarországon is építő üzlet-ember akad közöttük (Imre 1993, 22.).

Amikor a 2010–2011-es tanévben szegedi közoktatási intézményekben érdeklődtünk a határon átívelő tanulmányi célú migrációról,⁹ azt tapasztaltuk, hogy az elmúlt majd' két évtized alatt magától értetődővé vált a vajdasági tanulók jelenléte; az intézményvezetők szerint ők nem tűnnek ki a többiek közül. Ugyanakkor a gyerekek, a családok életében, hasonlóan a kilencvenes évekhez, most is jellemzőek az átmeneti, köztes migrációs élethelyzetek. Akiknek a szülei Vajdaságban élnek, többnyire kollégiumban vagy albérletben laknak, ám vannak, akik számára szüleik lakást vettek Szegeden, előkészítendő a gyerek vagy a család végleges átköltözését. Az a tény pedig, hogy több iskolában a diákok harmadik országbeli állampolgárként sem fizetnek tandíjat középiskolai tanulmányaikért, annak köszönhető, hogy a szülők megfelelő magyarországi egzisztenciával rendelkeznek.

A 2007-es jogszabályi változások életbe lépésekor Szeged önkormányzata rendeletben tette lehetővé, hogy az intézményvezetők a vajdasági tanulókat felmentsék a tandíjfizetési kötelezettség alól, vagy szociális, tanulmányi szempontok alapján csökkentse annak összegét.¹⁰ Annak ellenére azonban, hogy a város gesztusának köszönhetően alig akad példa a teljes összeg fizetésére, a családok többsége számára a kedvezményekkel együtt is megterhelő gyerekeik magyarországi taníttatása. A magyar állampolgárság igénylésének lehetősége néhány intézményvezetőben azt a reményt kelti, hogy ismét emelkedik Szegeden a vajdasági tanulók száma.

Az általunk megkérdezett középiskolák vezetői ugyanakkor hangsúlyozták: természetesen örülnek minden gyermeknek, így a vajdaságiaknak is, de nincsenek rászorulva arra, hogy a határon túli magyarok területeken toborozzanak diákokat. A nyílt toborzás azért sem lenne szerencsés, mert árnyékot vetne a már kialakult határon átnyúló intézményi kapcsolatokra.¹¹ E kapcsolatok azonban esetlegesek, nem öltönek hivatalos formát, intézményesülésük nehéz, mert a szegedi középiskolák a vajdasági magyar nyelvű középiskolák versenytársai az oktatási szolgáltatások határon átnyúló piacán. Ezen

a piacon a határ magyar oldalán fekvő intézmények több szempontból versenyelőnyvel bírnak. Szeged regionális oktatási központként a vajdasági magyar nyelvű középiskoláknál szélesebb képzési kínálatot tud nyújtani. A versenyelőny abból is fakad, hogy azok, akik Magyarországon kívánnak felsőfokú képzésben részt venni, biztosabbnak látják sikeres továbbtanulásukat, ha magyar középiskolában tanulnak és szereznek érettségit. Mindez azt jelenti, hogy a magyarországi középiskolai képzésben való részvételre irányuló döntés az érintett családok, egyének hosszabb távra tekintő mobilitási és migrációs stratégiájába illeszkedik.

A szegedi középiskolák szemszögéből a vajdasági magyarok lakta területek, elsősorban a városhoz, illetve a határhoz közel fekvő települések az intézmények természetes vonzáskörzetének tekinthetők. A vajdaságiak is vidéki gyerekeknek számítanak, akik akár közelebb is lakhatnak Szegedhez, mint nem egy magyarországi faluból érkező társuk, s akik hétvégeként rendszeresen hazajárnak szüleikhez, barátaikhoz, át a határon. Maguk a diákok az államhatár ellenére egységesnek tekintik azt a teret, amelyben otthonuk és iskolájuk között mozognak. A szegedi példa egyik tanulsága, hogy a középfokú oktatási piac működését a nemzetállam ugyan bizonyos mértékig – az oktatásfinanszírozás uniós elveket követő szabályozásán keresztül – befolyásolni tudja, ám ez a piac alapvetően a nemzetállami határokon átívelő regionális és etnikai alapon szerveződik.

Migráns utak: néhány példa

A kilencvenes évek diákjai

Robert és Otilia¹² harmincas éveik elején járó házaspár, egy Szegedhez közeli faluban élnek. Robert apai ágon szerb, anyai ágon elmagyarosodott sváb családból származik. Diplomás szülei gombatermesztéssel egészítették ki jövedelmüket. Robert bátyját behívták volna katonának, ezért a család 1992-ben úgy döntött, hogy Magyarországon próbálnak boldogulni, gazdálkodni. Robert Szegeden kezdte meg középiskolai tanulmányait, a gimnáziumot egy már itt élő vajdasági ismerős ajánlotta. Miután leérettségizett, hazament, folytatta a gombatermesztést, közben Zentán a Budapesti Kertészeti Egyetem kihelyezett levelező tagozatán kertészmérnöki diplomát szerzett. A családi vállalkozás otthoni ágát a NATO-bombázásokig vitte tovább. Még kétszer próbálkozott vállalkozással Szerbiában, de törekvéseit nem koronázta siker, visszatért Magyarországra. Jelenleg egy német tulajdonú cég alkalmazottja, kereskedőként járja többek között a balkáni országokat, ahol anyanyelvi szerbtudását kamatoztatni tudja. Felesége, Otilia magyar családból származik, szülei jómódú, közösségükben elismert gazdálkodók, máig a Vajdaságban élnek. Otilia Magyarországon tanuló nővérét követve jelentkezett vidékfejlesztési szakra 1997-ben, akkor még azzal az elképzeléssel, hogy diplomájának megszerzése után visszatér szülőföldjére. Je-

lenleg egy szegénységellenes hálózat munkatársa, közösségfejlesztés területén kívánja képezni magát. Robert és Otília szeretnek Magyarországon élni, számukra most itt van a „lehetőségek országa”, de nem tartják elképzelhetőnek, hogy továbbköltöznek; jelenleg németül tanulnak. Robertnek rokonai élnek Németországban, orvos nagyapja ötvenévesen telepedett át végleg a Vajdaságból, szülei pedig a nyolcvanas években vendégmunkásként dolgoztak ott. Ebben a családban a transznacionális migráció generációk óta magától értetődő stratégia.

István újvidéki értelmiségi családban nevelkedett, Budapesten élő mérnök, egyetemi oktató. 1998-ban jelentkezett műszaki egyetemre, egy évre rá követték őt szülei is Magyarországra. Noha szerbül kiválóan beszél, s fölveték az újvidéki egyetemre is, ki akart törni a szűkösnek érzett, többségi intoleranciával övezett kisebbségi létből. Barátainak zöme azonban a Vajdaságban, Szerbiában maradt, ahová István gyakran látogat, és sok szállal kötődik; magyarországi és vajdasági üzlettársakkal kiépített és működtetett egy sikeres közösségi oldalt, tervezi alapítvány létrehozását vajdasági diákok támogatására, és rendezvényszervező tevékenysége kiterjesztését. Évek óta szervezi Budapesten a nagysikerű „jugó bulikat”, amelyekre a jugoszláv utódállamokból, külföldről is gyakran érkeznek vendégek, kiterjedt levelező/kommunikációs hálózatot működtet határon innen és túl. Amikor teheti, utazik, világpolgárnak tartja magát, aki bárhol a világban otthonosan mozog.

István társa a „jugó bulik” szervezésében Sándor, aki magyarországi műszaki egyetemi tanulmányait még 1989-ben kezdte meg. Tanulmányai idején kitört a háború, megkapta behívóját, ezért eredeti szándékával szemben nem tért haza. Műszaki tudását vállalkozásában kamatoztatja; a legkülönbözőbb rendezvények technikai és (DJ-ként) zenei lebonyolításával foglalkozik. Már a nyolcvanas években volt otthon diszkója, szakmai tapasztalatait később Ibizán is gazdagította. A „nemzetközi vállalkozásnak” van szerbiai ága is. Sándor öccse Magyarországon szerzett gyógyszerészdiplomát, majd hazaköltözött a Vajdaságba, ott nőszült meg, s a fivérek közösen viszik a vajdasági bulikat, diszkókat, amelyeken magyar és szerb fiatalok is mulatnak. Sándor és István a magyarországi „jugó bulikra” pedig rendszeresen hívnak zenészeket a jugoszláv utódállamokból, szabadkai, zágrábi stb. DJ-eket, figyelemmel kísérik a határon túli zenei életet.

Sára harmadikos gimnazista volt, amikor a NATO-bombázások megkezdődtek. Szünetelt az oktatás, a család úgy látta jónak, ha nem veszít évet, ezért Szegedre küldték középiskolába. A negyedik osztályt már ismét szülőföldjén végezhette volna, de megszerette az önállóságot, és tudta, hogy a szegei egyetemen akar továbbtanulni, úgy vélte, könnyebben bejut, ha magyarországi gimnáziumban érettségizik. Tanulmányait befejezte, jelenleg doktori képzésben vesz részt, és tanít az egyetemen. Ma már nővére is Szegeden él. Sára meggyőződése, hogy ha szülőföldjén marad, magyar kisebbségiként, az államnyelv megfelelő szintű ismerete nélkül nem tudott volna

boldogulni, itt pedig állása, önálló egzisztenciája van, ezt Szerbiában nem tudta volna elérni. Azt viszont veszteségnek tartja, hogy amikor átjött Magyarországra, nem tudott beilleszkedni új osztályközösségébe, amelyben addigra már kialakultak az összeszokott baráti körök. A legszorosabb barátság mai napig vajdasági gimnazista osztálytársaihoz fűzi, s havonta legalább kétszer hazajár szüleihez.

2011 egyetemistái és középiskolásai

Kata ebben a tanévben kezdte meg gyógypedagógiai tanulmányait Szegeden. Otthon elvégezte az egészségügyi szakközépiskolát, de mindig is az volt a szíve vágya, hogy gyerekekkel foglalkozhasson, ezért logopédusnak készült. A Vajdaságban csak szerb nyelvű képzésre járhatott volna, s noha jól beszél szerbül – a családban, a szülők baráti körében is vannak szerbek –, az anyanyelvén akart tanulni. Kata nem kap ösztöndíjat, albérletben lakik egy barát-nőjével. Egy unokatestvére már Szegeden járt egyetemre, ő segítette a papírok kitöltésében, a tájékozódásban. Kata azt mondja, nem jött volna át, ha nincs, aki itt támogassa, ha nem hallott volna jókat a szegedi képzésről, s ha nem jött volna vele egy osztálytársa is ugyanerre a szakra. Nagyon ragaszkodik az otthonához, rendszeresen hazajár, elégedett a tömegközlekedéssel. Elsőként ma még nem tudja, hol fog elhelyezkedni a végzés után. A Vajdaságban nagy szükség lenne magyar anyanyelvű logopédusra, gyógypedagógusra. De Magyarország sokkal fejlettebb ország, mint Szerbia, ha itt kapna egy jó állást, biztosan maradna.

Lina egészségügyi szakközépiskolát végzett, korán elhatározta, hogy gyógyszerész lesz. Harmadik osztályba járt, amikor Szegeden részt vett az egyetem nyílt napján, lenyűgözte az előadótermek korszerű technikai felszereltsége. 2006-ban Budapestre jelentkezett az előkészítő intézetbe, egy évig lakott a kollégiumban. Eredményesen érettségizett, s felvételt nyert a szegedi egyetemre, sikerrel pályázott ösztöndíjra. Szerbül jól beszélt, arra az esetre, ha nem sikerülne bejutnia a szegedi gyógyszerészeti karra, felvételizett az újvidéki egyetemre is. A képzés jobb Szegeden, véli, s számára könnyebben megközelíthető a város, mint Újvidék. Még ha ott is a határ, két óra alatt hazaér. Középiskolai barátnőjével együtt ment Budapestre, s vele lakik a Márton Áron Szakkollégiumban is. Ösztöndíjasként nem igényelheti a magyar állampolgárságot, hiszen elesne a támogatástól, de mihelyt megkapja a diplomáját, kérelmezni fogja, nem akar visszatérni szülőföldjére, szegedi barátjával közös jövőjét Magyarországon vagy más európai, lehetőleg mediterrán országban képzei el.

Lea az egyetem gyakorló gimnáziumában, humán tagozaton tanul, harmadik osztályos. Sokáig fontolgatta, hogy Magyarországon iratkozzon-e be középiskolába, nem szeretett volna elszakadni otthoni barátaitól. Ezért felvételizett Szerbiában is, de végül az akkor már itt tanuló nővére rábeszélésére jött Szegedre. Nem bánta meg, mert a szerb nyelv nem erőssége, s a továbbtanulást Magyarországon tervezte. Lea közgazdasági egyetemre szeretne jelentkezni, Budapestre.

Tamás is harmadik tanévét tölti Szegeden, rajz- és kerámiaszakon tanul a város jó hírű művészeti gimnáziumában. Amikor döntenie kellett a továbbtanulásról, csak Újvidékre jelentkezhetett volna, ahol az oktatás meghatározó nyelve a szerb. Rajztanárnője javasolta, hogy Szegeden felvételizzen. Szülei támogatták a döntését. Tamás Budapesten, az Iparművészeti Egyetemen tervezi továbbtanulását, bátyja is a magyar fővárosban jár műszaki egyetemre.

Nelli a város elitgimnáziumában tanul, második osztályos a humán tagozaton. Azért választotta – családjá támogatásával – Szegedet, mert terve között szerepelt a magyarországi egyetem, s úgy gondolták, hogy olyan minőségű oktatás, amit az elitgimnázium nyújt, a Vajdaságban nem elérhető, szerb nyelven pedig nem akart tanulni. A jogi egyetemre kíván jelentkezni Szegeden.

Ami e gimnazisták egyetem utáni terveit illeti, egyedül Lea nem zárja ki, hogy Szerbiában próbáljon boldogulni, elsődlegesen mindannyian magyarországi egzisztenciaépítésben gondolkodnak, de Európa is lehetőségeket kínál, a magyarországi diploma belépőt jelenthet az unió országaiba. Hacsak nem köti őket iskolai program vagy sok tanulnivaló Szegedhez, hazajárnak hétvégenként, a kollégiumi mindennapok után az otthon a pihenés, a csönd szigete. Intenzíven ápolt otthoni barátságokról Lea beszél, ám neki is, mint a többieknek, kialakultak a magyarországi baráti kapcsolatai osztály- és kollégiumi szobatársakkal. Ahol viszont több vajdasági diák jár egy osztályba vagy az iskolába, valahogy rögtön megtalálják, könnyen megértik, s ha kell, segítik egymást.

A tanulmányi célú migráció sajátosságai

E néhány felvázolt életút tanulmányai megerősítik a határon túli magyar fiatalok tanulmányi célú migrációját elemző tanulmányok tapasztalatait, mindenekelőtt a migrációt kiváltó okok tekintetében. A taszító tényezők között az anyanyelvi tanulmányi lehetőségek hiánya vagy korlátozott volta szerepel kiemelkedő helyen, míg a szegedi oktatási kínálat bősége és magas színvonala, jó híre jelenti a legfontosabb vonzerőt. A migrációs döntések meghozatalában nagyon fontos mérlegelési szempont a nyelvtudás (Gábrity 2007b). Különösen a homogén magyar közösségekben felnőtt gyerekek számára jelent problémát a szerb nyelv ismeretének hiánya; a szerbet a gyerekek úgynevezett környezeti nyelvként tanulják, az oktatás hatékonyságát beszélgetőtársaink nem egy esetben megkérdőjelezték. Az államnyelv hiányos tudása önmagában is olyan körülmény, ami folyamatosan táplálja a Magyarország felé irányuló oktatási migrációt. Ám még azok számára sem vonzó a szerbiai továbbtanulás, akik vegyes etnikai környezetben nőttek fel, és elsajátították a többségi nyelvet. Az anyanyelven való tanulás iránti alapvető igény mellett a migrációs döntést egzisztenciális várakozások is meghatározzák, sőt ezek egyre erősebbé válnak a tanulmányi évek alatt. A diploma utáni magyarországi és szerbiai elhelyezkedési, megélhetési lehetőségek különbségeinek

mérlegelése mellé 2004 óta újabb szempont került: a magyarországi diploma értékesíthetősége az uniós munkaerőpiacon.

Az etnicitás a vajdasági magyar fiatalok Magyarországra irányuló tanulmányi célú migrációjában kulturális és kapcsolati tőkeként működik, ugyanakkor e migráció nem csupán etnikai, hanem egyben gazdasági meghatározottságú is (Gödri 2004), a migrációs történetekben összekapcsolódnak a döntések háttérében meghúzódó etnikai és egzisztenciális motívumok. Az etnikai dimenziók a mobilitásról, migrációról szóló történetekben elsősorban pozitív összefüggésben jelentek meg: a Magyarországhoz való magától értetődő, nem is feltétlenül reflektált kötődésben, a nyelvi, kulturális azonosságban.¹³ Ritkán, de előfordul, hogy a fiatalok, diákok a határon túli kisebbségi létből fakadó hátrányokat említették, elsősorban a karrierlehetőségek szűkösségére vonatkozóan (ami összefügg a nyelvtudással)¹⁴. Egy beszélgetőtársunk számolt be arról, hogy a radikalizálódó szerb egyetemi környezetben egyre rosszabbul érezte magát, nem látott esélyt a későbbi boldogulásra, s ezért újrakezdte egyetemi tanulmányait Magyarországon.

Részben etnikus tartalmúak azok az érvek, amelyeket nem egy beszélgetőtársunk a Vajdaságba való hazaköltözés ellen sorakoztat fel, s amelyekben a magyar és szerb mentalitásbeli és viselkedésbeli különbségeket hangsúlyozzák, markáns kulturális határt vonva Magyarország és Szerbia közé. Ezekben a narratívákban Magyarországhoz pozitív (például kiszámítható, működő ország, kulturált, kedves, mosolygó emberek), míg Szerbiához negatív (például kiszámíthatatlan, nem működő ország, kulturálatlan, barátságtalan emberek) fogalmak és jelentések kapcsolódnak. Ezeket az ellentétpárokat a migráns narratívák gyakran az európai–európaibb (–nem európai) dimenzióban, kulturális és civilizációs határként értelmezik, s ezzel önkéntelenül is az orientalista diskurzus hagyományába ágyazva jelenítik meg (lásd például Bakić-Hayden 1995, Böröcz 2002).

Akár megjelenik a fenti diskurzus a narratívákban, akár nem, általános tapasztalatunk, hogy a volt és jelenlegi vajdasági diákok esetében a transznacionális migráns létre jellemző kettős (vagy többes) kötődés a küldő ország vonatkozásában nem a szerb államhoz, illetve a szerb nemzethez való kötődést jelenti; a szerb állampolgárság – amelyet praktikus megfontolásokból érdemes megtartani – nem jelent egyben lojalitást, érzelmi kapcsolatot, otthonosságérzést. Amihez a migránsok érzelmekkel, kapcsolatokkal kötődnek, az a szűkebb lakóhely és közösség, a szülőföld, tágabban a Vajdaság.

Mindezek mellett sem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy a migráns életutakban a szerb nyelvtudás rendkívül fontos tőke lehet, ami elősegíti a két (vagy több) országban való jelenlétet, az országok közötti mobilitást – értelmiségiként, vállalkozóként vagy akár csak egy magyarországi székhelyű multinacionális cég üzletkötőjeként.

A felvázolt egyedi történetek a migráció transznacionális jellegét is példázják. Látható a migráció folyamatjellege (Levitt, Glick Schiller 2004); a végleges áttelepedés fokozatosan történik (Salt 2001), nem ritka, láttuk Robert

esetében, hogy a migráns mindkét országban igyekszik megvetni a lábát, figyelni, hol miként alakulnak a boldogulási lehetőségek. Az ő példája arra is rávilágít, hogy a migráció, a mobilitás családok több nemzedékében jellemző stratégia lehet, ami mintaként szolgálva megkönnyíti a következő generáció számára is a migrációs döntéseket. Ám, még ha a migráns nem is vállalkozói szellemmel és nyitottsággal jár a határokon oda és vissza, az esetek többségében elhúzódik a döntés, a fiatalok aktuális élethelyzetüket, tartózkodási helyüket nem tekintik feltétlenül véglegesnek, jövőjük nyitott. A végleges át-, illetve letelepedés melletti döntésben nagy súllyal esnek a latba a megélhetési lehetőségek és a karrieresélyek, de a társas kapcsolatok alakulása, a családalapítás döntő tényező a migrációs folyamat kimenetelében. A migránsok azonban végleges(nek tekintett) áttelepedés mellett is fenntartanak – különböző intenzitású és jellegű – családi, baráti, üzleti, szakmai kapcsolatokat a maguk mögött hagyott országgal, szülőföldjükkel.

Az egyéni sorsok több vonatkozásban is rávilágítanak a kapcsolathálózatoknak a migrációs folyamatban játszott jelentőségére (Gödri 2004, Massey et al. 2001, Tilly 2001). A család aktív támogatása nélkül a gyerekek továbbtanulási döntései nem születhetnének meg. A migrációt elfogadó, támogató környezet azonban a családnál szélesebb kört érint: pedagógusok tájékoztatják a gyerekeket határon túli képzési lehetőségekről, szülők és hazlátogató diákok egymásnak adják tovább az információkat az iskolákról; ezek az információk egyszerre segítik elő és igazolják a családi, egyéni mobilitási és migrációs döntéseket. Az otthoni támogató közeg mellett a már áttelepedt testvérek, rokonok, barátok, iskolatársak nemcsak jelentős szerepet játszanak a migrációs döntések meghozatalában, a migrációval járó kockázatok és veszteségek mérséklésében, de egyben mintául is szolgálnak. Az otthoni és a migráció célterületére áttelepedt hálózatok erőforrást jelentek, hozzájárulnak ahhoz, hogy a migráció legitim, akár generációkon átívelő egyéni és kollektív életstratégiává váljék, s így maguk is a migrációt fenntartó és tápláló tényezők.¹⁵

Összegzés

A Vajdaságból Magyarországra irányuló, két évtizede zajló tanulmányi célú, transznacionális migráció napjainkban egyszerre etnikai és gazdasági meghatározottságú folyamat, amelyben elsősorban a határ szerbiai oldalán élő magyar nyelvű és identitású kisebbségi közösség tagjai vesznek részt. Ez a migráció, s ezzel együtt egyfajta transznacionális migráns élethelyzet a kisebbségi közösség magasan kvalifikált csoportjait, fogalmazhatunk úgy is, hogy elitjét érinti elsősorban, annak ellenére, hogy a magyarországi oktatási támogatáspolitikai deklarált célja ezen elitnek a szülőföldön való megtartása volt. A kilencvenes évekbeli háborús viszonyok elmúltával is tartósnak bizo-

nyulnak azok a vonzó- és taszító tényezők, azok a határon átnyúló, transznacionális migráns hálózatok, amelyek táplálják, és nem csak segítik, de támogatott, legitim családi és egyéni stratégiává teszik a tanulmányi célú migrációt. E transznacionális migrációt jellemzi a két világhoz való egyidejű, noha eltérő és időben változó intenzitású kötődés, amely azonban a küldő ország esetében a családhoz, a barátokhoz fűződő kapcsolatok mellett elsősorban a lokalitáshoz, illetve a kisebbségi magyar közösséghez, s nem a szerb államhoz való kötődést jelenti. Noha a transznacionális migráció e formája a kimenetelét illetően nyitottnak tekinthető, kutatási tapasztalataink is jelzik, hogy az esetek többségében a szülőföldről való „végleges” távozás első lépcsőfokának tekinthető. Ami azonban, láthattuk, korántsem jelenti a szülőföldre kötődő kapcsolatok „végleges” megszakítását.

Köszönetnyilvánítás

Az „Integrating (trans)national migrants in transition states” című kutatást a Swiss National Science Foundation SCOPES programja támogatja, vezetője Doris Wastl-Walter, résztvevői magyarországi és szerbiai kutatóműhelyek tagjai (www.transmig.unibe.ch)

Jegyzetek

- 1 A tanulmány alapját a 2010 novembere és 2011 júliusa között Budapesten, Szegeden, Pécsen s néhány más településen élő áttelepült vajdasági magyarokkal, köztük jelenlegi egyetemi hallgatókkal készített félig strukturált interjúk képezik. Az ebben az időszakban megkérdezett negyven beszélgetőpartnerünk között tizenötön vannak, akik szegedi, budapesti, pécsi tanulmányaikat követően telepedtek le Magyarországon, illetve akik jelenleg egyetemi tanulmányaikat folytatják. Emellett Szegeden középfokú oktatási intézmények vezetőivel, valamint a Márton Áron Szakkollégium igazgatójával készítettünk strukturált interjút, és fókuszcsoportos beszélgetést folytattunk középiskolás vajdasági diákokkal. A Vajdaságból származó interjúpartnereinket hólabdamódszerrel értük el, vagyis kérésünkre interjúalanyaink ajánlották ismerőseiket, barátaikat. Törekedtünk arra, hogy különböző életkorú és iskolai végzettségű, foglalkozású embereket kérdezzünk meg. A jelenleg Szegeden tanulók esetében a városi kollégiumban és a Márton Áron Szakkollégiumban lakók közül beszélgettünk azokkal, akik erre hajlandónak mutatkoztak. A módszerből fakadóan természetesen nem beszélhetünk a minta reprezentativitásáról.
- 2 A közös tér alkalmas arra, hogy tartós kapcsolatokat alakítson ki; nem egy olyan áttelepült vajdasággal beszélgettünk, aki a felvételit megelőző előkészítő év, illetve a kollégiumban töltött idő alatt ismerte meg házasársát, tett szert máig tartó barátságokra. Olyan migránsokkal is találkoztunk azonban, akik nem akartak beköltözni a kizárólag a határon túli magyarok számára fenntartott kollégiumba, mert úgy vélték, hogy kulturális és etnikai gettóba zárják őket. A szakkollégiumi diákok által 2008-ban végzett vizsgálat egyik közreműködője is rámutatott arra a sajátos kettősségre, hogy a szakkollégium „megvédi” a határon túli hallgatókat a magyarországiakkal való esetleges ütközésektől, de szegregáló hatása gátolja, lassítja beilleszkedésüket (Epare 2008, 11.).

- 3 Ez természetesen nem csak az ösztöndíjban részesülőkre vonatkozik, hiszen arányuk az összes itt tanuló diák között csökkenő tendenciát mutatott (Szentannai 2001), a többség költségtérítéses képzésben vett részt.
- 4 A Magyarországon tanuló egyetemisták körében az egyetemi végzettséggel rendelkező apák aránya 22,6%, a szerbiai egyetemek hallgatóinál ezzel szemben 7,7% (IDKM 2010).
- 5 A Magyarországra irányuló felsőoktatási migráció a vajdasági magyar egyetemisták, főiskolások 20–25%-át érintette a 2000-es évek közepén (Gábrity 2007a, 116.), az arány fokozatosan növekszik, napjainkban 30%-ra tehető (Takács, Szügyi 2011).
- 6 Néhány szabadkai főiskolán s az újvidéki egyetem néhány karán folyik teljesen vagy részben magyar nyelvű oktatás, illetve magyarországi intézmények kihelyezett tagozatain lehet kertészeti és informatikai diplomát szerezni. A vajdasági közép- és felsőoktatási szolgáltatások áttekintése szétfeszítené e tanulmány kereteit, részletesebben e témakörrel és a vajdasági magyar egyetem létrehozásával összefüggésben lásd Gábrity 2002, Takács 2009.
- 7 Tanulmányunkban a „szerbiai” jelző a Jugoszláviából, a Szerbia-Montenegró, majd a Szerbia állam felől érkező migránsokra vonatkozik. Az oktatási tárca ugyan rendelkezik információkkal a Magyarországon tanuló külföldiek nemzetiségéről (lásd Kováts, Medjesi 2005), ám a hozzáférhető hivatalos oktatásstatisztika nem közöl adatokat a tanulók etnikai hovatartozásáról. Szegedi tapasztalataink szerint a középfokú intézmények (így a polgármesteri hivatal illetékes irodája is) csupán a diákok állampolgárságát regisztrálják. Az idézett tanulmány (Kováts, Medjesi 2005) és helyi becslések alapján a volt Jugoszláviából, illetve utódállamaiból tanulmányi céllal érkező migránsok 80–90 százaléka magyar anyanyelvű/nemzetiségű.
- 8 Egy 2005-ben készült minisztériumi elemzés szerint a magyarországi közoktatásban részt vevő, Szerbiából és Montenegróból érkező diákok 61%-a Csongrád megyei általános és középiskola tanulója volt, 13%-uk Budapesten tanult, míg 11%-uk a közlekedési szempontból a Vajdasághoz közelebb fekvő Bács-Kiskun megye intézményeibe járt (Kováts, Medjesi 2005). A felsőoktatásban részt vevő szerbiai hallgatók 62%-a (egy 2010-es vizsgálat szerint) Szegeden folytatta tanulmányait, bő egynegyedük járt budapesti intézménybe (Danka 2010).
- 9 A közoktatás információs rendszere hivatalos adatforrás szerint e tanévben Szegeden 227 szerbiai állampolgárságú diák tanult általános vagy középfokú oktatási intézményben.
- 10 A rendelkezés kizárólag az itt tanuló magyar (szerbiai és néhány esetben romániai vagy ukrainai) diákokra vonatkozott, a kínaiakra például nem. A 2007 őszen már kollégiumban élő diákok térítési díját a város részben átvállalta, az újonnan érkezőknek viszont már térítési díjat kellett fizetniük, amelyet szociális szempontok alapján mérsékelhet a kollégium vezetése. Mivel a magyar állam az érintett tanulók után nem fizet normatív támogatást, a költségek hiányzó részét a város vállalja magára. Forrás: az oktatási iroda munkatársainak tájékoztatása.
- 11 Az igazgatóktól szegedi és szabadkai középiskolák közös pályázatairól, projektjeiről, tanulmányi versenyekről, áttanításról hallhattunk.
- 12 Interjúpartnereink nevét megváltoztattuk.
- 13 Mindez nem jelenti azt, hogy ne lennének olyan, mindenekelőtt a tájnyelv használatából fakadó különbségek, amelyek nehézségeket okozhatnak a diákoknak az alkalmazkodásban, illetve amelyek a magyarországi és vajdasági magyarok közötti kulturális határokként is értelmezhetők és értelmeződnek az interjúkban. E problémákör tárgyalása azonban szétfeszítené jelen tanulmányunk kereteit.
- 14 A vajdasági magyar egyetemisták körében folytatott vizsgálatban a kutatók a migrációs szándék mögött húzódo motivációra is kíváncsiak voltak. A válaszadók 82,8%-a a jobb megélhetés reményében hagyná el szülőföldjét, ezzel szemben 6,6% volt azoknak az aránya, akik hátrányos kisebbségi helyzetük miatt vándorolnának el más országba (IDKM 2010).
- 15 A kapcsolathálózatok migrációban játszott szerepére utal, hogy a 2010-ben Magyarországon tanuló vajdasági magyar egyetemisták 35,6%-ának volt külföldön tanuló családtagja, míg ez az arány a Szerbiában tanuló magyar egyetemisták körében 9,4% (IDKM 2010).

Irodalom

- Bakić-Hayden, M. (1995): Nesting Orientalisms: The Case of Former Yugoslavia. *Slavic Review*, 4., 917–931. <http://www.jstor.org/stable/2501399> Letöltve: 2011. 05. 19.
- Basch, L., Glick Schiller, N., Szanton Blanc, C. (1994): *Nations Unbound, Transnational Projects, Post-colonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. Routledge, London and New York
- Böröcz J. (2002): A határ: társadalmi tény. *Replika*, 47–48., 133–142.
- Danka B. (2010): *Migráció a felsőoktatásban. Kutatási tanulmány a magyarországi felsőoktatásban tanuló harmadik országbeli állampolgárokról*. BÁH, Budapest
- Epare C. (2008): A nemzet peremén. Külhoni magyar ösztöndíjasok a fővárosban. In: Szarka L., Kötél E. (szerk.): *Határhelyzetek. Külhoni magyar egyetemisták peregrinus stratégiái a 21. század elején*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 10–29.
- Erdei I. (2005): Hallgatói mobilitás a Kárpát-medencében. *Educatio*, 2., 334–359.
- Feischmidt M., Zakariás I. (2010): Migráció és etnicitás. A mobilitás formái és politikái nemzeti és transznacionális térben. In: Feischmidt M. (szerk.): *Etnicitás. Különbőségetermelő társadalom*. Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 152–169.
- Fercsik R. (2008): Szülőföldről a hazába – és vissza? In: Szarka L., Kötél E. (szerk.): *Határhelyzetek. Külhoni magyar egyetemisták peregrinus stratégiái a 21. század elején*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 124–138.
- Gábrity Molnár I. (2002): A fiatal értelmiségképzés lehetőségei. In: Gábrity Molnár I., Mirnics Zs. (szerk.): *Holnaplátók*. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 13–38.
- Gábrity Molnár I. (2007a): Megmaradás, avagy továbbtanulási lehetőségek és szándékok a Vajdaságban – etnikai magatartásvizsgálat. In: Kupa L. (szerk.): *Tájak, tájegységek, etnikai kisebbségek Közép-Európában*. B&D Stúdió, Pécs, 110–120.
- Gábrity Molnár I. (2007b): Vajdasági magyar diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei. In: Mandel K., Csata Zs. (szerk.): *Karrierutak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei a Kárpát-medencében*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 132–173.
- Gödri I. (2004): Etnikai vagy gazdasági migráció? Az erdélyi magyarok kivándorlását meghatározó tényezők az ezredfordulón. *Erdélyi Társadalom*, 1., 37–54.
- Gödri I. (2005): A bevándorló migrációs céljai, motivációi és ezek makro- és mikrostrukturális háttere. In: Gödri I., Tóth P. P. (szerk.): *Bevándorlás és beilleszkedés*. KSH Népeségstudományi Kutatóintézet, Budapest, 69–131. (KSH NKI Kutatási Jelentések; 80.)
- Imre A. (1993): *Iskolák a határon. Határ menti térségek és az oktatás*. Oktatókutató Intézet, Budapest (Kutatás közben; 195.)
- Jordan, B., Düvell, F. (2003): *Migration. The Boundaries of Equality and Justice*. Polity Press, Cambridge
- Kováts A. (2004): A magyarországi bevándorláspolitikai problémái. In: N. Kovács A., Osvát A., Szarka L. (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és identitás kérdésköréből III*. Akadémia Kiadó, Budapest, 297–312.
- Kováts A., Medjesi A. (2005): *Magyar ajkú, nem-magyar állampolgárságú tanulók nevelésének, oktatásának helyzete a magyar közoktatásban*. Budapest, http://www.okm.gov.hu/upload/2007003/hatarontuli_magyarok_tanulmany_070320.pdf Letöltés: 2011. június 20.
- Levitt, P., Schiller Glick N. (2004): Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society. *International Migration Review*, 3., 1002–1039.
- Massey, D. S., Arango, J., Greaime, H., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. E. (2001): A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés. In: Sík E. (szerk.): *A migráció szociológiája*. Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 9–40.
- IDKM [Identitás Kisebbségkutató Műhely] (2010): *Migrációs szándék a vajdasági magyar egyetemisták körében*. Zenta; http://www.idkm.org/tanulmanyok/Migracios_szandek1.pdf Letöltés: 2011. június 11.
- Molnár Cs. (2008): Érvényesülés, karrierépítés – hazatérés. Hallgatói döntéshelyzetek. In: Szarka L., Kötél E. (szerk.): *Határhelyzetek. Külhoni magyar egyetemisták peregrinus stratégiái a 21. század elején*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 139–154.

- Salt, J. (2001): Az európai migrációs térség. *Regio*, 1., 174–212.
- Szentannai Á. (2001): A Magyarországon tanult fiatalok karrierkövetése. *Regio*, 4., 113–131.
- Szügyi É., Takács Z. (2011): Tanulási célú migráció és emigrációs karrierkövetés a szerb–magyar határ régióban. In: Gábrity Molnár I. (szerk.): *Magyarságkutatás a Vajdaságból*. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka (megjelenés alatt).
- Takács Z. (2009): Egyetemalapítási helyzetkép a Délvidéken. In: Kötél E., Szarka L. (szerk.): *Határhelyzetek II. Kultúra – Oktatás – Nyelv – Politika*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 289–313.
- Tilly, C. (2001): Áthelyeződött hálózatok. In: Sík E. (szerk.): *A migráció szociológiája*. Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 89–104.
- T. Mírnics Zs. (2001): Hazától hazáig (A Vajdaságban és Magyarországon tanuló vajdasági magyar egyetemi hallgatók életkilátásai és migrációs szándékai). In: Gábrity Molnár I., Mírnics Zs. (szerk.): *Fészekhagyó vajdaságiak*. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 163–204. (MTT Könyvtár; 4.)
- Tóth P. P. (2005): Nemzetközi vándorlás és migrációpolitika. *Kisebbségkutatás*, 3., 320–329.